

МИТАР ПЕШИКАН

О НАЈСТАРИЈИМ ТУРСКИМ ПОПИСИМА ПРЕДЈЕЛА СР ЦНЕ ГОРЕ

Засад је познато пет турских пописа из XV вијека који захватају предјеле данашње Црне Горе, док је подручје Старе Црне Горе, које се најдуже одуширало турској најезди, пописано тек у XVI вијеку. Овдје ће се дати само један општи преглед тих извора, који садрже богату и важну ономастичку грађу.

I.

KP 1452/5 — попис једног издуженог крајишта да га тако назовемо), који обухвата Скопску и Тетовску нахију, дио доњег Подримља, нека села области Бранковића, дио Санцака и дио Брскова (BVA 12). — Дио рукописа који се односи на Македонију и преддио Качаника објавио је М. Соколоски (Турски документи за историјата на македонскиот народ 111, Скопје 1976), и од њега и Х. Шабановића преузимам оквирну датацију (између 1452. и 1455. године). Предусретљивошћу Архива Македоније добио сам микрофилм, те могу овом приликом објавити ономастичку грађу из Брскова, која је интересантна и зато што је ово најстарији сачувани турски попис са грађом из старосрпског простора и као свједочанство о становништву једног таквог рударског средишта какво је било Брсково.

Пописана су три брковска села: *prwstnyə* тј. *Простѣнје*, сад *Прошћење*, *rwkwəə* *Рујковина* (непознато) и *Strəxənw* *Стричино*, сад *Стричина*, укупно 83 мушка обвезника и једна удовица *rwzə* тј. *Ружа*). Уз извјесну хипотетичност читања појединих имена (због непрецизности и нејасности грађија у тур. арабици), пописи имена овако гласе:

1° *Село Простѣнје, припада Никшићима*: (I) Братој в. Милаџ, Новак в. Богдан, Стѣпан в. Дојко, Лукча брат му, Влче-

та v. Радован, (2) Селадин v. Будислав, Влкша v. Радован, Добрашин v. Бојан, (О)стоја v. Милко, Радослав v. Никола, (3) Влкша v. Лекица, Продан доселац, Владко v. Берко, Вито v. Стёпан, Витас брат му, (4) гwгу доселац, Брајан v. Јанко, Димитриј v. Бура, Иван v. Радко, Дука v. Петко, (5) Бурѣ v. Радин, Петран v. Дабижив, Бураш v. Радој, Влкша доселац, Бранислав доселац, (6) Стёпан доселац, Никола v. Брајан, Бранислав v. Витој, Булад v. Добрашин, удовица Ружа;

2° *Село Рујковина, припада Никшићима*: Радућа v. Стајица, Витој v. Калица, Божидар v. Добр(е) за, Ради(ј) син му, Иван v. Раден, (2) Петро син му, Мркша брат му, Раден v. Богој, Богдан v. Радиша, Брајут син му, (3) Витомир v. Богдан, Грујица v. Радица, Иванин брат му, Станко v. Дојко, Станиша брат му, (4) Владко v. Милче, Влк v. Бојица, Петро доселац, Прогон v. Бурѣ, Радов'ц доселац, (5) Вукој (?) доселац, Радућа доселац, Радослав v. Богдан;

3° *Село Стричино, припада Никшићима*: (1) Костадин v. Богдан, Влкоје брат му, Влкша брат му, Влчета брат му, Раденко v. Дружица, (2) Новак v. Доброслав, Влкослав син му, Радућа син му, Ненада v. Ардон (?), Приб v. Грубан, (3) Станко v. Влкша, Гргур v. Ардон (?), Радулин брат му, Милат *всогоѣ*

Станко v. Милад, Бурица v. (О)-стоја, Богдан v. Доброш, Доброј v. slx, Пред'ц v. Сладовид, Владко брат му, (5) Бранислав v. Илијаш (?), Брајко син му, Витој брат му, Стёпан брат му, Брајица, v. Раденко, (6) Радман v. Радој, Милов'ц v. Радој, Милов'ц v. Гвозде, Витомир брат му, Марко v. Милош.

У овом изводу нумерацију села и редова у списковима додао сам ја (у изворнику је наведено по пет имена у сваком реду), а скраћеница v. (veledi) значи „син“, нпр. v. Богој значи „син Богоја“; овоме прибјегавам како ме превод не би принуђивао да имена преносим из номинативног облика (како су стварно записана) у генитивни, јер би се тим замућивао основи лик имена, напр. у „син Богоја“ не би се знало је ли очево име записано као Богој или Богоје.

Ради боље ономастичке употребљивости, праћу из овог узорка предочићемо у прилогу и по азбучном реду, с тим што ће се за свако име дати број потврда, предложено читање и графија из извора, у латиничкој транслитерацији објашњеној у Јужнословенском филологу XXVII, 91—108, и Ономатолошким прилозима III, 6—7. Два имена, Вукој и Сладовид, несигурно су прочитана због блиједог снимка, али и кад је снимак јасан има доста условнога у предложеним читањима, јер се графеме из споменика могу различито разумјети, због особености писма и због готово редовног изостављања дијакритика, тачака изнад или испод слова. Тако се нпр. може читати: као е-а; ,w' као о-у-в; ø, као б-п-т, а ако није на крају графије и као н-ј-и; ,q' као ћ-ћ-к; ,x' као х-ц-ч; ,r' као р-з-ж; ,s' као с-ш; низ недоумица долази и због факултативног изостављања во-

кала у писму турских писара. Због свега тога се тек на основу граfiја, оригиналних или пренесених у дословној транслитерацији, може разликовати шта је свједочанство извора, а шта хипотетична реконструкција. При њој нам доста помаже ономастичка вјероватноћа, али нам ни она не може помоћи у двоумицама типа Влакоје-Влакота, Бранко-Брајко, Станко-Стајко и сл. — Поготово су недоумице велике кад граfiја упућује на неки необичан, у ономастици непознат облик, као Ардон-Ардун, Ради-Радиј, Зори-Жури... и сл.

КР 1455 — споменик издат као „Крајиште Иса-бега Исхакковића — збирни катастарски попис из 1455. године“ (Х. Шабановић, Сарајево, 1964). Подручје личи на оно из претходног пописа, али је шире, јер обухвата и околину Сарајева, вилајет *Ходидмѐд*. И вилајет *Никшићи* (Лимски Никшићи, у којима је као први тимарник уписан Стѐпан Никшић) одвје се јасније (непознато), *Отмичева* (вјероватни траг је ороним *Отмиче* оцртава него у *КР 1452/5*; у њему су уписана ова села: *Орлине* *в а ц* ист. од Колашина), *Штигарица* (на истоименој лијевој притоци Таре, између Колашина и Мојковца), *Свињаштница* (или можда *Свињшница*, вјероватно на рјечици *Свињачи*, десној притоци Таре, која се у њу улива код Колашина), *Сига* (у Потарју, сз. од Мојковца), *Лепенце* (сад *Лепен а ц*, у сливу Љубовиће), *Обод* (такође у сливу Љубовиће), *Липова* (сад *Липово*, сз. од Колашина), *Бистрица* (не да се одредити, због понављања имена), *Крушева* и *Церова* (полимска села, док је за *Простѐнје* забиљежено да је замијењено за друге посједе, јер је тамо откривен рудник (због чега се укључивало у султанова добра).

Како је ово збирни дефтер, у њему нема пописа личних имена.

3.

ХЕ 1477 — попис Херцеговине из 1477. године, споменик представљен у претходном прилогу (Историјска топонимија жупа Брсково и Љубовића), гдје су из њега укључена станишта вранешких катуна. Попис садржи веома богату грађу од Макарског приморја до околине Пријепоља, укључујући и сјеверозападну половину данашње Црне Горе. У излазку (преводу) Ахмеда Аличића идентификација мјеста изведена је само прелиминарно (многа мјеста која се могу поуздано одредити остала су без убикације, а кад се одређују села, указује се само у којој се данашњој општини налазе, без ближе локације), па се већ на основу секција 1:100 000 и 1:200 000 убикациони поступак могао доста допунити; ако би се пребрала микротопонимија које нема на секцијама, сигурно би се могао идентификовати још знатан број старих топонима. Идентификација

старих и данашњих топонима омогућује и да се поправе поједина читања, нпр. *Гудељ* (а не „Годиљ“) у Оногошту — сад *Гудељи*, *Стабна* (а не „Стапна“) у Пиви — сад *Стабна*, *Будањ* (а не „Подањ“) у Пиви — сад *Будањ* и др.

Даћемо преглед нахија црногорске Херцеговине обухваћених у ХЕ 1477.

Риђани (стр. 126—127. Аличићева издања) — познато племе Риђани, које је обухватало предио Грахова, Кривошија и горњих Цуца. Оваје су Риђани сасвим малобројни (седамдесетак обвезника), а од наведених локалитета идентификују се само *Грахово*, и сад тако, и *Нудол*, сад *Нудо* између Грахова и Требиња.

Пива, други назив **Бања** (стр. 70—80). У самој Пиви разазнају се међу зимовиштима *Руднице* („Рудница“) и *Стабна* („Стапна“), а међу љетњим стаништима *Орах*, *Ковачи*, *Будањ* („Подањ“) и *Смреча*, сад *Смријечно* (док се остала имена чувају непромијењена). Укључени су, међутим, и топоними који указују на знатно шири простор и на хетерогеност ове заједнице. Међу зимовиштима је *Велимље*, што мора бити садашње *Велимље* у Бањанима, из чега произлази да други назив нахије „Бања“ у ствари указује на Бањане. Може се, онда, идентификовати зимовиште *Врбица* са истоименим мјестом у Бањанима (иако и у самој Пиви постоји Врбничка ријека), а са бањанским *Броћанцем* имена прочитана као *Перућаница* и *Проканица* (поправљајући читање у *Броћанце* или сл.); у складу с овим вјероватно је и Аличићево идентификоване зимовишта *Тупе* са данашњим мјестом *Тупан* у Бањанима. Међу љетовиштима је и доста удаљена *Лукавица* (сјеверно од Жупе никшићке), планина позната још из Жичке повеље, а 1477. године тамо су своја љетња станишта имали и катунци из нахија Грачаница и Оногошт. — Неки пивски или бањски катунци имали су посједе и у селима *Дулићи* и *Вратковићи* („Врадковићи“) у предјелу Гацка (иза данашње републичке границе), као и у *Рудом Пољу* на Комарници.

Оногошт (стр. 69—70, 155—156, као и опустјела села на стр. 602), нахија која је захватала предио Никшићког поља, са Горњим пољем. Идентификују се села *Гудељ* („Годиљ“) сад *Гудељи*, *Студенац*, сад *Студенца*, *Кочани*, сад *Кочане*, *Милочани*, *Орах*, *Луково* (све троје и сад тако). Споменули смо већ љетње станиште *Лукавица*, и сад тако.

Грачаница, други назив **Никшићи** (стр. 66, 153—155), нахија која је обухватала подручје Жупе никшићке. Идентификују се *Глушче Село*, сад *Глушје Село*, *Дучница поље*, сад *Дучице*, *Мораково*, и сад тако, а као љетовиште поменућа *Лукавица*; можда се баштина старјешине заједнице војводе Батрића *Кути* може везати за село *Кута*, а другој можда треба поправити читање „Магњић“ у *Маганик*, како се данас зове планина ист. од Жупе.

Бџелопавлићи, „дио нахије Зета“ (стр. 67—69), четири ујелопавлићке заједнице уписане су овдје без топонимије, али сам поређењем са СК 1485 могао утврдити да су три од њих *Вражегрнци*, *Дмитровићи* и *Мартинићи* (в. Јужнословенски филолог XXXVII, стр. 101—103).

Горња Морача (стр. 36—37), Доња Морача (38—39, 153—154, 156—157), Ровци (67) три нахије у порјечју Мораче. Ономастичку грађу из њих приказао сам у Ономатолошким прилозима III, стр. 56—74.

Комарница (стр. 55—66), пространа нахија ист. од Дурмитора, која је обухватала Дробњаке, Шаранце и неке предјеле преко Таре. Грађа је приказана на истом мјесту као и за претходне нахије.

Љубовића (стр. 50—54), у порјечју истоимене ријеке, са љетњим стаништима у Потарју. Грађа је обрађена у претходном прилогу.

Највише грађе у ХЕ 1477 за црногорске предјеле налазимо у порјечју Бехотине, па ћемо га приказати и на приложеној оријентационој карти. Прегледаћемо нахије и мјеста идући од сјеверозапада ка југоистоку, а мјеста ће бити нумерисана од 1° до 50° да би се могла налазити њихова позиција на карти.

Кава, нахија на крајњем сјеверу СР Црне Горе. Идентификују се: 1° *Кава*, сад локалитет на самој републичкој граници; 2° *Планска* (стр. 570), сад *Планско*; 3° *Крчевине* (*Крћевина*, с. 316), и сад тако; 4° *Хајловине* (с. 317), и сад тако.

Буковиц, јужно од Каве, сад *Буковица* (пљевљска). Мјеста (наводе се, одавђе и даље, само идентификована): 5° *Селиште*; 6° *Росуље*; 7° *Бабићи*, све и сад тако.

Кричка, не идентификује се као цјеловит предео, него на прескок дуж подручја нахије Кукањ. Најприје, у сусједству Буковица, долазе: 8° *Кржава* (с. 29); 9° *Јечмиште* (љетовиште, с. 29, а истоимено село, на с. 286, приписано је нахији Сокол), преко данашње републичке границе; 11° *Петине* (с. 29), све троје и сад тако. Знатно даље ка истоку су: 38° *Хоћевина* (с. 28) и 39° *Пауче* (с. 29), обоје и сад тако, а онда још много даље, у изворишту Бехотине, 47° *Козица* и данашњи ороним 48° *Средње брдо*, који би могао бити што и кричачко љетовиште *Средња Брда* (обоје на с. 29). Југозападно одавде, крај самог развођа према Тари, налазимо на секцији предео *Кричак*.

Кучањ, нахија са највише села, која је захватала највећи дио порјечја Бехотине, укључујући и трг Пљевља. Припадала су јој поједино мјеста и ван овог предјела, а љетовишта је било и у Потарју, јужно од пл. Љубишње: *Коњско поље*, *Обзир*, *Засада* (с. 34). Мјеста у порјечју Бехотине (подразумијева се да се тако и данас зову ако није наведена разлика): 10° *Честине* (с. 309), сад *Честин*; 11° *Петине* (с. 309); 12° данашње *Нанге*, у којима је по Аличићу заселак *Височка* (уписан на с. 314);

13° *Дубац* (с. 305); 14° *Брекиње* (с. 536); 15° *Страхов Дол* (с. 272), сад *Страхово*; 16° *Бјелошевина* (с. 169), данашња *Бјелошевина*; 17° *Засеље* (с. 534); 18° *Которац* (с. 586); 19° *Мрчево* (с. 339); 20° *Црнча* (или *Црнце*, с. 171), сад *Црнци*; 21° *Г. Поросје* (с. 295), сад *Порос*; 22° *Градац* (с. 311, 340); 23° *Црна Брда* (с. 238), сад *Црно Брдо*; 24° *Глишница* (с. 367), сад *Глишница*; 25° *Орља* (с. 607); 26° *Г. Брвеница* (с. 299); 27° *Трновица* (с. 606); 28° *Плешевина* (с. 548), сад *Плијешевина*; 29° *Тикаво* (с. 337), сад *Тикова*; 30° *Седлари* (с. 169); 31° *Кукањ* (с. 244), мјесто по коме је нахија добила име; 32° *Бушње* (с. 536); 33° *Југово* (с. 557); 34° *Кнеж рџка* (с. 259), сад *Кнежева Ријека*, преко развођа, о. *Прибој*; 35° *Г. Рудница* (с. 590), сад *Рудница*; 36° *Видре* (с. 590); 37° *Хоћевина* (с. 577), видјели смо и за ово и за наредно мјесто да се укључивало и у нахију *Кричка* или *Кричак*; 39° *Пауче* (с. 319); 40° *Бабин Поток* (с. 540), сад *Бабић Поток*; 41° *Крушево* (с. 373); 42° *Г. и Д. Шумани* (с. 167, 575), сад *Шумани*; 43° *Пилева* (с. 165), пазар, сад *Плевља*; 44° *Рабиње* (с. 337); 47° прибл. *Хранац* (с. 34), по Аличичу заселац *Козица* (видјели смо у *Кричачкој* нахији 47° *Козица* и 48° *Средња Брда*); 49° *Варине* (с. 34, 35); 50° *Љубишња* (с. 33, 34), планина, љетње станиште, а помиње се (с. 56, 61) и као љетње станиште комарничких катуна.

Матаруге, и сад се тако зове одговарајући преддио. Идентификована мјеста: 45° *Обарде* (*Опарде*, с. 31); 46° *Љутић* (с. 31), сад *Љутић*; нахија је прелазила развође и садашњу црногорско-србијанску границу, тако да се на другој страни, ист. од *Обрада*, идентификује *Скокуће* (с. 31).

Треба имати у виду да су облици старих имена засновани на транскрипцији А. Аличича (имао сам у рукама само неколико снимака из дефтера, који није фототипски објављен), а данашња имена преузимају са топографских секција.

4.

СК 1485 — попис Скадарског санцака из 1485. године, који је објављен у Тирани (С. Пуљаха, 1974). Попис је обухватио источније дјелове историјске Зете (и Бјелопавлиће) и Полимље до жупе Будимље (укључујући и њу), а онда (са прескоком) нахију Комарани између Бијелог Поља и Бродарева, на обје стране данашње републичке границе. Ономастичку грађу из овог пописа анализирао сам у Ономатолошким прилозима III и IV.

5.

БО 1489 — дефтер из 1489. године (поименични) насловљен као попис Босне, а у ствари обухвата југоисточну Босну и Ста-

ру Рашку (потоњи Санџак), као и Лимске Никшиће. Припрема га за штампу Ешреф Ковачевић (Оријентални институт у Сарајеву), који ми је предусретљиво омогућио увид у свој рукопис. У попису се разазнају у Потарју мјеста *Липово, Плана, Штитар* (сад Штитарица), *Мојковац, Простѣнје*, а у Полимљу (углавном у порјечју Љубовиће) *Лепенац, Жари, Обод, Пале, Јабучно, Равна Рѣка, Раките, Крушево, Церова*.

Из литературе (Х. Шабановић, у издању КР 1455) видимо да постоје збирни пописи Босне из 1468/9. и 1485. године, али ми није познато да ли и они укључују подручје Никшића у Потарју и Полимљу.

ЦГ 1521 и *ЦГ 1523* — пописи тадашње Црне Горе (Стара Црна Гора, до Зете и Мораче) из 1521. и 1523. године, најстарији сачувани пописи за ову област, које су издали Б. Бурђев и Л. Хаџиосмановић. Ономастичку грађу приказао сам у Ономатолошким прилозима III.

*

У овом прилогу дат је заправо само оријентациони преглед најстаријих турских пописа предјела данашње Црне Горе, а изискивала би још доста рада и простора подробнија анализа ономастичке грађе, нарочито из ХЕ 1477. и (кад се објави) БО 1489.

МИТАР ПЕШИКАН

Белград

ДРЕВНЕЙШИЕ ТУРЕЦКИЕ ПЕРЕПИСИ ТЕРРИТОРИИ СОВРЕМЕННОЙ
ЧЕРНОГОРИИ

Резюме

Работа содержит обзор древнейших турецких кадастров, охватывающих территорию современной СР Черногории, а также часть ономастического материала из этих кадастров.

ПРИЛОГ: ИМЕНА ИЗ БРСКОВА 1425/5. ГОДИНЕ

2 Ардон? ardwn	1 Илијаш? elɔas
1 Берко? ɔrkw	1 Јанко ɔaɔkw
6 Богдан ɔgdan	1 Калига kalɔxə
bgdan	1 Костадин kwsɔtdn
1 Богој ɔwɔwɔy	1 Лукча lwkxə
1 Божидар ɔwrɔar	1 Лекица? lɔkxə
1 Бојан ɔwɔan	2 Марко markw
1 Бојица ɔwɔxə	3 Милат mləɔ
2 Брајан ɔraɔan	mlad
1 Брајица ɔraɔxə	1 Милче mlx
1 Брајко ɔraɔkw	1 Милко mlkw
1 Брајут ɔraɔwɔ	2 Милџ'иц mlwɔx
3 Бранислав ɔraɔslaw	1 Милош mlws
ɔranslaw	1 Мркиша mrksə
1 Братој ɔraɔwɔy	1 Ненада ɔɔadə
1 Будислав ɔwdslaw	2 Никола ɔkwlɔ
1 Булат ɔwlad	2 Новак ɔwak
1 Витас wɔɔas	2 (О)Стоја ɔstwɔɔ
1 Вито wɔɔw	1 Петко ɔɔkw
3 Витој wɔwɔy	1 Петран ɔɔran
2 Витомир wɔwmɔr	2m Петро ɔtrw
3 Владко ɔwladkw	1 Пред'иц? ɔrdx
1 Влк wlk	1 Приб? ɔrɔɔ
1 Влкоје wlkwɔə	1 Прогон ɔrwɔwn
1 Влкослав wlkwslaw	1 Пролан ɔrwdan
5 Влкша wlkšə	2 Радан radn
wlkšə	2 Раденко radɔkw
2 Влчета wlxtə	1 Ради? rady
wlxɔə	1 Радица radxə
1 Вукој? wkwɔy?	1 Радиша rads
1 Гвозде gwrdə	1 Радко radkw
1 Гргур grɔwr	1 Радман radman
1 Грубан grwɔan	1 Радов'иц radwɔx
1 Грујица grwɔxə	2 Радован radwan
1 Дабижив daɔrɔw	3 Радој radwɔy
1 Димитриј dɔmɔrɔy	2 Радослав radslaw
2 Добрашин dɔwrasɔn	1 Радулин radwln
1 Добр(е)за dɔwrrə	3 Радућа? radwɔpə
1 Доброј dɔwɔrɔy	radqə
1 Доброслав dɔrslaw	1 Сел'иц? slx
1 Доброш dɔwɔrws	1 Селадин sladɔn
2 Дојко dɔwɔkw	1 Сладовид? ɔsladwwɔd?
1 Друјица drwɔrɔxə	1 Стајица ɔsɔaɔxə
1 Дука dɔwkə	1 Станиша ɔsɔaɔsə
1 Ђура qwrə	3 Станко ɔsɔaɔkw
1 Ђураш qwras	ɔstaɔkw
1 Ђурђ qwrɔ	5 Степан ɔsɔɔan
1 Ђурица qwrɔxə	ɔstɔan
1 Зори? rɔrɔy	1 Ст. . . ? ɔsɔrɔrə
2 Иван ɔwɔan	
1 Иваниш ɔwɔaɔs	(92 имена, 136 потврда)

Пљеваљски крај
у попису Херцеговине 1477. г.
(имена мјеста в. у т. 3)

